

PRIMELE LEGĂTURI ȘTIINȚIFICE ȘI CULTURALE MAI STRÂNSE DINTRE ROMÂNIA ȘI UNGARIA

Bogdan P. Hasdeu, scriitorul clasic și savantul multilateral român (istoric, poet, dramaturg, filolog, folclorist, profesor, academician) în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a contribuit printre primii la adâncirea legăturilor științifice și culturale între cele două popoare limitrofe. Merită a fi relatat faptul că aceste legături culturale, la început, nu s'au născut din motivul că pe teritoriul fostei Ungarii a trăit în masă compactă populația românească, al cărei mod de trai, situație socială, limbă și istorie l-au interesat pe Hasdeu, ci această problemă făcea parte din însăși preocupările sale științifice.

Necesitatea realizării însă a unei apropieri între popoarele care trăiesc în imediata vecinătate, a devenit mai târziu indispensabilă, cum a fost în cazul popoarelor maghiar, moldovean, oltean și cel românesc din Transilvania, care aproape în egală măsură au suportat suferințele cauzate de asuprirea imperiului otoman. Soarta vitrigă a unit mai târziu aceste popoare, în apărarea intereselor lor comune față de dominația străină.

Hasdeu a recunoscut dela început importanța necesității dezvoltării unei colaborări mai strânse pe acest țărm între popoarele vecine. Ca și cum ar fi prevăzut că Academia Română îl va însărcina cu elaborarea primului mare dicționar "Magnum Etymologicum Romaniae" al limbei istorice și poporane a Românilor. Deasemenea "Istoria critică a Românilor", ca un document decisiv în problema Dobrogei, a jucat un rol important în anul 1878 la Congresul din Berlin.

Activitatea sa desfășurată pe acest țărm, dincolo de granițele patriei sale a fost cea mai bună dovadă, că cercetările științifice în această direcție trebuie efectuate în acele țări a căror dezvoltare istorică este în strânsă legătură cu aceia a țării sale.

În cadrul restrâns al acestei expuneri nu ne stă în putință a descrie în amănunțime problema legăturilor culturale avute cu țările vecine care fac obiectul temei de față, deși ar fi pe deplin justificată. Este totuși de menționat, că acest început de activitate a lui Hasdeu, în cazul nostru,

a însemnat o piatră fundamentală nu numai între cele două popoare vecine —care se apropie direct unul de celălalt— ci a deschis orizontul unor relații culturale multilaterale în viața popoarelor europene.

În vara anului 1867 vizitează într'o lungă călătorie Transilvania, pentru a cunoaște mai de aproape felul de trai, situația socială și tradițiile strămoșești ale Românilor. A studiat în special viața Moșilor, elementul românesc cel mai viteaz, alături de Olteni, după părerea sa. Cu această ocazie vizitează și tradiționalul "târg de fete" de pe muntele Găina, cea mai impresionantă serbare și întâlnire populară din Europa. Despre această călătorie de ordin "etnografic" face o amănunțită "dare de seamă" (*Columna lui Traian*, an. VII. 1877, p. 184, "Călătorie în Transilvania, în deosebi prin Munții Apuseni").

În lunile de vară ale anului 1868 a vizitat o serie întreagă de state cu scopul de a culege date științifice. Cu această ocazie a cunoscut la Budapesta pe scriitorul român Iosif Vulcan, viitorul membru al revistei "Familia" din Pesta, la care începe să colaboreze, publicându-și drama "Domnița Ruxanda".

La 1 august 1871 vine din nou la Budapesta, dar de data aceasta Biblioteca Universității era închisă. Hasdeu comunica: "Mulțumită amabilității d-lui Ferenc Toldy, profesor, bibliotecar și unul dintre învățații cei mai renumiți ai Ungariei, ea mi se deschide pentru vreo trei oare. Acest interval, mai mult decât scurt, mi-a procurat totuși ocasiunea de-a face două descoperiri foarte prețioase, mai su seamă din punctul de vedere al limbisticii române". E vorba de manuscrisul *Dictionarium Valachico Latinum* (Anonymus Lugoshiensis) și prima parte din pravila lui Matei Basarab. Oamenii de știință maghiari l-au primit cu dragoste prietenească. (Cf. *Columna lui Traian*, an. II., nr. 30. p. 117. Bine primit de savanții unguri. *Familia*, 1871, p. 369).

"Excursiunea științifică în Transilvania", în vara anului 1874 durează trei luni. În *Columna* (an. V. nr. 6. p. 125) scrie: "Excursiunea mea în Transilvania avea trei ținte: întâi, de a intra într'o legătură mai de aproape cu bărbații de știință Sași și Unguri; al doilea, de a cerceta bibliotecile sub raportul acelor publicațiuni pe care nu poate cineva să și le procure în București; al treilea și mai presus de toate, de a utiliza avutele arhive și colecțiuni de manuscrise de acolo, rămase până acum cu desăvârșire străine istoricilor noștri. Relațiunile personale cu d. Dr. Teutsch, apoi cu dd. Bielz, Dr. Trauschenfels, Reisenberger, Seivert, Weinrich, în fine cu d. Carol Szabó și cu d. canonic Francisc Kovács, care toți se grăbiră cu o extremă amabilitate a-mi îlesni investigațiunile, au satisfăcut pe deplin prima din acele trei ținte".

În vara anului 1883, în drum spre Paris (cf. scrisoarea din 3/15 mai), Hasdeu se oprește "la Pesta mai multe zile pentru a trage o copie de pe bună parte a manuscrisului" (*Columna*, 1883, p. 406-407; e vorba de mss. *Anonymus Lugoshiensis*, pe care îl descoperise la 1 August 1871). "De aici, întorcându-mă în țeară, mi s'a trāmis chiar la București, grație extre mei amabilități a capilor Bibliotecii Universității din Pesta, dd. Dr. Szilāgyi și Dr. Szādeczky. În acest mod am putut să-mi întregesc lucrarea și s'o mai revăz având originalul înaintea ochilor".

Printre hārtiile și documentele rămase după savantul Hasdeu se aflau și scrisorile adresate lui Hasdeu de către istoricul maghiar Pāl Hunfalvy, materiale în care se vădesc schimburile de informații științifice între cei doi învățați, corespondența lor spirituală și stima de care se bucura la Budapesta. Iată mai jos textual tradus al uneia dintre aceste scrisori:

Budapesta, în 12 Aprilie 1875.

Domnule Profesor,

Dumneavoastrā de atātea ori m'ați onorat cu prețioasele Dvs. publicații, fără ca să-mi fi fost cu puțință să răspund darurilor prin cât de puțin fapt pentru care, pe bună dreptate, mi-e rușine.

Prin trimiterea prelegerilor Dvs. asupra filologiei comparate asi-europene, ați pus vārf bunătății Dvs.; iar eu mi-am propus în mod serios să înving dificultățile care mă stingheresc în citirea cărților românești și nādājduiesc că în curānd voi izbāndi pe drumul început: iată unicul chip de a vă adresa omagiile mele. Cāci, micuțele lucrări publicate de mine se învārt pe un teren atāt de îndepārtat și atāt de diferit de al Dvs., că mi-e imposibil să-mi închipui că ați putea manifesta pentru ele cel mai mic interes.

Binevoiți să mă înștiințați pe ce cale s'ar putea procura *Istoria Critică a Romānilor* - a Dvs., al cărei I volum a apārut în a doua ediție și al II-lea volum se găsește sub presă ? As voi să-l cumpār pentru biblioteca Academiei noastre.

Vā informez despre ce mă ocup în prezent: voi tipāri o gramaticā a limbii ostiace, însoțită de vocabular și texte. Imi va face o plăcere să V'o trimit, rugāndu-vā să-i acordați un loc printre cărțile pe care nu le citiți și care, totuși, se aflā în colecția Dvs.

Cu deplinele mele respecte al Domniei-Voastre supus

PĀL HUNFALVY

P. S. Sā nu vă scandalizați de franceza mea; îmi lipsește dexteritatea s'o scriu.

În mápele Hasdeu din colecția Academiei Române se găsesc și alte documente epistolare care confirmă legăturile savantului român cu învățații maghiari și străini.

Un răspuns științific bine justificat din partea lui Bogdan P. Hasdeu: La 2 Octombrie 1886, Hasdeu pleacă la Viena, unde prezintă la al 7-lea Congres al orientaliștilor un studiu despre elementele turcești în limba română (*Sur les elements turcs dans la langue roumaine*), ca răspuns la memoriul învățatului maghiar Pal Hunfalvy în aceeași problemă (L.M.: B.P.H. p. 18. 1928).

În perfecționarea chemării sale i-au fost de mare folos cunoașterea celor 27 de limbi străine.

Nu numai în fapte a dominat, ci a demonstrat și generațiilor viitoare ce rol important joacă cercetările și schimburile științifice pentru cunoașterea bazelor culturale la popoare.

Să nu uităm nici pe oamenii literaturii românești din Ardeal ca Gh. Barițiu, și ceilalți cu cari Hasdeu a ținut strânse legături pe tărâmul cultural și științific.

Ca încheiere putem spune că a făcut, în afară de Ungaria, cercetări în toată Europa și a pus piatra fundamentală a relațiilor culturale între popoare, împreună cu oamenii de știință ai lumii sale contemporane.

Munca de pionerat a lui Bogdan P. Hasdeu pe atunci nu a însemnat altceva decât începutul inițiativei sale personale. Datorită acestei activități, Hasdeu a fost acuzat deseori de naționalism înflăcărat.

Astăzi însă, când spiritul erei noastre dorește și îndrumază mișcarea culturală internațională, culegem roadele acestei activități, pentru care el a luptat cel mai mult.

DR. GASPAR P. HASDEU [HÍZDEU]